

Roman Zaoral (ed.): *Money and Finance in Central Europe during the Later Middle Ages*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2016, 269 s.

Nebývá zvykem, aby se sborník sestavený na základě příspěvků přednesených na (byť mezinárodní) konferenci konané v Praze stal součástí prestižní řady renomovaného britského nakladatelství. Povedlo-li se to právě představované knize, nejde o šťastnou souhru okolností, nýbrž o propojení atraktivní a s ohledem na předpokládané publikum prakticky neznámé látky s vysokou reputací, jež se pojí se jménem editora. Roman Zaoral patří k našim nejvýraznějším badatelům specializujícím se na ekonomická témata (s patřičným přesahem do numizmatiky), a tak určitá renesance otázek souvisejících s dějinami středověkého obchodu, oběživu či stavu dobového účetnictví v současné české historiografii je do značné míry jeho zásluhou. Ostatně i konferenci, konanou roku 2013, jejímž tištěným výstupem je předkládaný sborník, uspořádal právě on.

Vraťme se však k obsahu samotné publikace, rozčleněné do čtyř sevřených oddílů, jimž předchází historiografický úvod z pera editora, jenž se zbytkem sborníku zdánlivě nesouvisí a po němž následuje výběrová bibliografie prací k tématu, nad jejíž reprezentativností se vcelku oprávněně pozastavil už Petr Vorel [Vorel 2006]. Svižně napsaný text, pojednávající o metodických východiscích poválečného střeoevropského bádání, má přitom hluboký význam, neboť seznamuje čtenáře s hlavními směry ekonomicky orientovaného bádání. Pozvolný přesun pozornosti od hledání podstaty fungování feudální ekonomiky a objasnění příčin její

pozdně středověké krize spíše k otázkám finančním (zadlužení či úvěru), na který Zaoralův text upozorňuje, se také zrcadlí v dalších kapitolách knihy.

Nejvíce prostoru věnovali sestavovatelé sborníku druhé sekci nazvané *Medieval Court Funding*, již tvoří hned pětice příspěvků. Způsobeno je to nejen zájmem, jemuž se v poslední době dvorský výzkum těší, ale rovněž boomem spjatým s odhalováním mechanismů výkonu moci, jež při správě podřízených území využíval Zikmund Lucemburský [*Hruza – Kaar 2012; Elbel – Bárta v tisku*]. Právě financování politických aktivit permanentně zadluženého císaře jsou totiž zasvěceny tři studie. Stanislav Bárta a János Incze přiblížili ve vhodně se doplňujících textech Zikmundovu zástavní politiku v Čechách i Uhrách. Ukázalo se přitom, že zatímco v českých zemích komora na obou vlách zástav (vlivem dobových okolností, jež králi zužovaly manévrovací prostor) významně trátila, Zikmund dokázal v Uhrách zejména v druhé půli svého kralování tento institut umně využívat k maximalizaci vlastních příjmů. Správu uherských komorních statků ale císař po většinu 20. a 30. let přenechával své ženě Barboře Celské, jejíž roli v Zikmundově vládním mechanismu osvětlila Daniela Dvořáková. Mocenská pozice, kterou si Barbora v zemi vybuodovala, se také podle slovenské badatelky stala příčinou jejího pádu. Vykonstruované obvinění, jemuž čelila záhy po manželově smrti, totiž umožnilo Albrechtovi Habsburskému zbavit energickou vdovu jejích rozsáhlých statků i politické moci a upevnit tak vlastní postavení. Financování nákladné politické aktivity Jana Lucemburského se v pozoruhodném příspěvku své ženě Zdeněk Žalud. Ten odhalil jak pravidelné zdroje komorních důchodů, jimž dominovaly příjmy z kutnohorské urbury a mincování, tak mimořádné zdroje výnosů. Na příkladu čtyř osob (dva měšťané a dva šlechtici) přiblížil zástupně Janovy věřitele, u nichž se snažil postihnout i motivaci, s níž králi půjčili. K té nejběžnější samozřejmě patřil přístup k jistým úřadům či titulům. Přehlédnout bychom však neměli zájem králových českých věřitelů o pojištění jejich investic zápisem na kutnohorské urbuře, která jediná garantovala jistotu výplat adekvátního množství

hotových peněz. Ani tak movitý král, jakým byl Jan Lucemburský ve středoevropském prostoru, tudíž nebyl schopen překročit limity středověké ekonomiky. Otázka financování dvora ustoupila do pozadí ve stati Petra Kozáka, jež se zabýval dvorskými účty jagellonského prince Zikmunda. Tento mimořádný pramen, nemající v našem milieuv srovnatelný protějšek, zavedl opavského badatele do vod dějin každodennosti. Největší díl pozornosti ovšem Kozák oprávněně zasvětil samotnému prameni, který navzdory časnému editování dokonale zapadl, neboť se nehodil do krámu ani české, ani maďarské, ani polské historiografii, jež hleděly s despektem na slabost jagellonských králů. Autor přitom upozornil na adekvátní technické zázemí, jehož výsledkem vedení dvorského účetnictví bylo. Z hlediska účtyhodného dochování účtů byl ovšem klíčový svěbytný archivní přístup, který odlišoval jagellonské panovníky od ostatních dvorů střední Evropy, u nichž bych o obdobném způsobu vedení účetnictví už s ohledem na účty tyrolských Menhartovců příliš nepochyboval.

Petr Kozák přiblížil také jednoduchý systém účetnictví užívaný písařským personálem jagellonského prince. Hledání zárodků pokročilejší evidence výsledků ekonomické činnosti se přitom stalo pojítkem třetího oddílu nazvaného *Trade and Towns*. Cenný metodický příspěvek postihující vývoj, kategorizaci a terminologii městských knih českých a moravských měst 15. a 16. věku představila Pavla Slavíčková se Zdeňkem Puchingerem. Ti sledovali rovněž účetní systémy užívané uvnitř městských kanceláří, přičemž konstatovali, že se jich téměř nedotklo pozvolné šíření teoretických příruček týkajících se vedení účetnictví. Písaři naopak zůstávali věrni domácí tradici jednoduchého účetnictví, již dále rozvíjeli. Tento závěr ovšem v kontextu ekonomických možností domácích městských obcí příliš neudivuje. V případě nesrovnatelně silné Vratislavi je však podobný závěr, k němuž došel na základě torza dochovaných účetních zlomků Grzegorz Myśliwski, šokující. Kupce ze slezské metropole totiž s vyspělým italským a říšským prostředím pojily daleko intenzivnější vazby. Pokročilejší verze vedení účetnictví ovšem nenacházíme ani v tak významném obchodním

městě, jakým bezpochyby byl Gdaňsk. Beata Mozejko analyzovala účetní knihu postihující finanční závazky města vůči Kazimírovi IV. Z jejího rozboru přitom vyplynulo, o jak oblíbený zdroj příjmu se mezi královými věřiteli, jimž byly příjmy postupovány, jednalo. Navzdory elegantní a přehledné formě vedení zápisů však nelze ani v tomto případě hovořit o ryze podvojném systému. Z výše uvedeného tudíž vyplývá, že se do středovýchodní Evropy šířily vyspělé formy účetnictví jen velmi zvolna a že spíše než o zárodečných stádiích podvojného je vhodné uvažovat o osobitě rozvíjených verzích jednoduchého účetnictví. Otázkou zůstává, kde hledat příčiny tohoto stavu? Působila tu spíše méně rozvinutá obchodní výměna v naší části kontinentu či šlo o určitý mentální horizont, jež kupci nebyli s to překročit?¹

K pozoruhodnému pramenu – prešpurskému celnímu rejstříku – se v závěrečné studii sekce vrátil Balázs Nagy, který se jeho prostřednictvím pokusil reinterpretovat tradiční téma maďarského dějepiscectví: pasivní bilanci uherského zahraničního obchodu v 15. století. Teze o záporném saldu, prosazená autoritou Oszkára Paulinyiho, ale na základě údajů stejného (jen o 90 let mladšího) rejstříku, z něhož naopak vysvítá dominance exportu nad importem, odmítl Gyözö Ember. Jeho závěry podpořili Elemér Malyusz a András Kubinyi, když upozornili na význam obchodu s dobyt看em (už v 15. století) zohledněný jen částečně v rejstříku z let 1457–1458. Nagy navíc předpokládá pozitivní dopad extenzivního dolování. Výsledkem pak podle něj byla rovnováha uherského zahraničního obchodu již v 15. věku. Tato oprávněná korekce se přitom v mnohém shoduje s podnětnými tezemi představenými Marianem Dygem [Dygo 2006].

Čtvrtou část vyhradili sestavovatelé sborníku církevní sféře. Ukázkově vystavěný text představil Antonín Kalous, jenž se zabýval financováním aktivit papežských legátů a nunciů. Olomoucký historik postihl téma nejen diachronicky od 12. do 16. století, ale odhalil

rovněž mechanismy, které kurie užívala na straně jedné k zajištění činnosti svých vyslanců, na straně druhé pak k profinancování jejich nemalých dluhů u ní. Dlouhodobější pobyt mimo kurii totiž hradil každý legát, jak mohl, a až po návratu k papežskému stolci došlo k vyúčtování nákladů. Zajištění legace se tak navzdory ekonomickým možnostem kurie zásadně nelišilo od systému užívaného v dvorském prostředí [Reitemeir 1999]. Situace se však změnila v průběhu 16. věku, kdy papežský stolec začal využívat systém stálého zastoupení na klíčových místech středoevropské politiky, což také umožnilo efektivnější plánování výdajů než *ad hoc* vypravované legace.

Další dva příspěvky sekce byly koncipovány odlišně. Marek Suchý se vydal podobnou cestou jako Petr Kozák, když analyzoval stavební účty svatovítské katedrály z let 1372–1378. Ocitl se tím převážně na poli dějin cen a mezd, které náleží k tradičním tématům ekonomicky orientovaného výzkumu a v nichž u nás v současné době pokračuje především Roman Zaoral. Stranou šetření však Suchý neponechal ani financování obřího projektu, jehož podstatná část rovněž pocházela z výnosů kutnohorské urbury, či strukturu celkových výdajů v jednotlivých letech výstavby chrámu. Martina Maříková volně navázala na předcházející studii rozbořením financování Metropolitní kapituly (což je nezřídka ve vztahu ke zmíněné instituci až druhotný problém), která budování svatovítské katedrály dozorovala. Na základě korpusu účetních knih sestavila přehled důchodů, v němž nechybí desátek zapsaný na kutnohorské urburě, resp. na všech zlatých a stříbrných dolech království, jež byly rozdělovány mezi kanovníky. Podstatou hospodaření kapituly totiž nebyla snaha o maximalizaci příjmů, nýbrž zajištění co nejhojnější účasti kanovníků na liturgickém životě instituce. Podle účasti na bohoslužbách pak také byl jednotlivým kapitulárům vyplácen jejich podíl na ziscích kapitulní pokladny. Přesto se nabízí otázka, zdali se financování stavby chrámu nějak nepromítlo do stavu kapitulních financí.

Poslední sekce, nazvaná *Money and Minting*, působí jako nejméně homogenní oddíl publikace. Dáno je to především tím, že mincování jsou

¹ Tomu by nahrávala i absence dokladů podvojného účetnictví v hanzovních městech, na niž upozornil Mysliwski [2009].

věnovány vlastně jen první dva ze tří příspěvků. Poslední studie z pera Martina Štefánika naopak svým laděním koreluje mnohem více s třetím oddílem sborníku, neboť postihuje primárně stav městských financí uherské Kremnice ve 20. letech 15. věku. Jisté pojitko tu sice představuje kremnická mincovna, přehlédnout však nelze, že v textu slovenského badatele není ražbám vycházejícím z mincovny věnována ani zmínka. Štefánik totiž analyzoval městskou účetní knihu, na jejímž základě nastínil strukturu příjmů a výdajů obce. Na straně pasiv přitom přitahují pozornost opakovaně jednorázové (a nevratné) půjčky, jež město poskytovalo králi Zikmundovi, které z Kutné Hory lucemburské éry (coby vhodné analogie) v takové intenzitě neznáme. Zikmundovy dluhy vůči městské smetánce také asi stojí za dochováním písemnosti, která je jedinou zachovanou kremnickou účetní knihou.

Neúspěšnou snahu Karla IV. o prosazení regulace oběživa na jím ovládaném teritoriu přiblížil německý numizmatik Hendrik Mäkel. Síly obratného císaře stačily pouze na zásahy do struktury (druhořadé) drobné stříbrné mince, dohledu nad zlatými nominály se však Karel musel zřít. Komplexita celé problematiky by si vyžádala mnohem zevrubnější pojednání, než jaké mohl v krátkém textu nabídnout Mäkel, přesto článek tematizuje řadu podnětných otázek (mj. problematiku utváření/prosazování panovnických prerogativ, jež není uspokojivě vyřešena ani u nás). Jestliže Mäkelův text obsahově více méně odpovídá tematické orientaci publikace, pak studie Michaela Northa se mu jednoznačně vymyká. Německý badatel se totiž zabýval recepcí měnové reformy v severních oblastech Svaté říše římské v druhé polovině 16. století a rozdílnými přístupy jednotlivých krajů k proměně říšské měnové politiky. Navzdory skepsi, jež obvykle provází tuto reformu při jejím pojednávání v literatuře, North zdůraznil důležitost reformy zaručující ekonomické fungování říše.

Oddíl věnovaný mincování představuje z koncepčního hlediska jednoznačně nejslabší místo sborníku, neboť vazby mezi jednotlivými (byť rozhodně ne nekvalitními) texty skřípou. Přesto lze publikaci jako celek hodnotit nanejvýš pozitivně! Ve vztahu k domácímu výzkumu

stojí za ocenění především oživení ekonomických témat, vytlačených v posledních letech na okraj badatelského zájmu. Vzhledem k tomu, že Roman Zaoral připravuje v tomto roce další konferenci, zaměřenou tentokrát na téma finančních krizí ve středověku, lze navíc doufat v to, že se setkání stane pravidelnou součástí (nejen) domácího medievistického kalendáře. Vratká stabilita soudobého globálního finančního systému, z níž obrození ekonomicky orientovaného výzkumu vyrůstá, hraje ostatně takovému záměru do karet. Zahraničnímu publiku se zase do rukou dostává ucelený přehled finančních, měnových i účetních reálií středověčného Evropy. Prestižní knižní řada, v níž sborník vychází, je přitom zárukou, že se knize dostane adekvátní pozornosti. Recenzovaný titul tedy má všechny předpoklady k tomu, aby vzbudil větší zájem o ekonomický vývoj centrální části starého kontinentu, která v pozdním středověku do značné míry saturovala neutuchající hlad Evropy po mincovním kovu.

Viktor Pohanka

- Dygo, Marian [2006]. *Wschód i Zachód: gospodarka Europy w XIV–XV wieku*. In. Gawlas, Sławomir (ed.). *Ziemie Polskie wobec Zachodu. Studia nad rozwojem średniowiecznej Europy*. Warszawa, s. 117–194.
- Mysliwski, Gregorz [2009]. *Wrocław w przestrzeni gospodarczej Europy (XIII–XV wiek). Centrum czy peryferie?* Wrocław.
- Reitemeier, Arnd [1999]. *Aussenpolitik im Spätmittelalter. Die diplomatischen Beziehungen zwischen dem Reich und England 1377–1422*. Paderborn.
- Vorel, Petr [2016]. Zaoral Roman (ed.). *Money and Finance in Central Europe during the Later Middle Ages. Český časopis historický* 114 (4): 1066–1069.
- Hruza, Karel – Kaar, Alexandra (ed.) [2012]. *Kaiser Sigismund (1368–1437). Zur Herrschaftspraxis eines europäischen Monarchen*. Wien.
- Elbel, Peter – Bárta, Stanislav (ed.) [v tisku]. *Hof und Kanzlei Kaiser Sigismunds als politisches Zentrum und soziales System*.

DOI: 10.14712/23363525.2017.29